

משרד
המבחנים

משרד
המבחנים

משרד
המבחנים

משרד
המבחנים

דְּבִי קֶאמֶר

על הלשון הארמית
תולדותיה, חשיבותה, ומקומה בהלכה

משרד
המבחנים

משרד
המבחנים

נערך בעזרת השי"ת על ידי
אריה זילבער

בלאאמו"ר הרה"ג ר' משה זצ"ל, בעמח"ס "עמק שוה"

•

ויו"ל לרגל נשואי החתן המו"מ בתוי"ש יצחק ניו
עב"ג הכלה המהוללה פייגא פערל תחי'

וועבער

יום טו"ב אלול שנת למלל לישנא דארמאה (תשע"ב) לפ"ק

הכי קאמר

על הלשון ארמית

02451722

02451722

תולדותיה, חשיבותה ומקומה בהלכה

02451722

מהדורא קמא אלול תשע"ב

1234567

02451722

02451722

לקבל הספר, הערות, הארות,
בן לקבלת רשות להעתקות וצילומים
נא לפנות אל המחבר:

אריה זילבער

1324-43rd Street
Brooklyn, NY 11219
718-436-5283

כל הזכויות שמורות להמחבר

Copyright © 2012 by the Author

סידור ועימוד הספר
נעשה בעזרשי"ת על ידי

MBU TYPESETTING

Tel: 718.436.3049

Fax: 718.871.6962

גזון בהיכל ה'

לזכר נשמת

אדוני אבי מורי עטרת ראשי

הרב הגאון הגדול ר' **מש**ה זכרוננו לברכה

בן הרב הגאון ר' **אברהם** ז"ל מח"ס "הדורות מראש"

השאיך אחריו הרבה חידושי תורה וברורי הלכה בשם

"עמק שוה"

האיר עיני חכמים בהלכה, דיינא דנחית לעומקא דדינא

עסק באורייתא תדירא, לא החזיק טיבותא לנפשיה

דיין בבי"ד שע"י כולל הרבנים בעיר מאנסי יע"א

פתאום שקע שמשו

ביום כ"ח אדר ב' תש"ס לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

מכתבי ברכה והסכמה

אוצר החכמה

יחזקאל ראטה

אברק"ק קארלסבורג

בארא פארק, ברוקלין, נ.י. י"ע"א

אפרים פישל הערשקאוויטש

מלפנים אב"ד האליין

וכעת דומ"ץ צאנו - קלויזענבורג

בעזה"ש"ת, אייר תשס"ג לפ"ק.

ב"ה

הן ראיתי קונטרס הנקוב בשם "הכי גרסינן" אשר פעל ועשה האברך היקר המו"מ בתוי"ש הר"ר ארי' זילבער שליט"א בן מע"כ הגאון הגדול המנוח מוה"ר משה זילבער זצ"ל מח"ס "עמק שוה" ודומ"ץ בעיר מאנסי יצ"ו, לפרש ולתרגם תיבות הגמרא שבלשון ארמי על לשון הקודש ולשון המדוברת בינינו.

ובוודאי דבר גדול עשה בזה לזכות את הרבים ובוודאי רבים וכן שלמים יהנו מעבודתו הגדולה שעשה בזה, וזכות לימוד התורה"ק יגן עלינו להושיע עלינו בישועת עולמים אבי"ר.

הכו"ח לכבוד התורה"ק ולומדיה

הק' יחזקאל ראטה

הכו"ח ה' תבא תשס"ג לפ"ק ברוקלין י"ע"א

אפרים פישל הערשקאוויטש

אוצר החכמה

יעקב פרלוב

קהל עדת יעקב וישיבת קול יהודה - נאוואמינסק

ברוקלין, נ.י.

בס"ד, יום ב' כ"א סיון תשע"ב.

כבוד ידידי היקר ומאד נעלה, ידיד רב לו בדקדוק לשון המקרא והתרגומים, המחנך בחסד עליון, מוה"ר ארי' זילבער שליט"א, שפעת שלומים וישע רב.

מאד מאד התבשמתי ונהניתי מן קונטרסו הנפלא על לשון הארמית והיאך משתלבת שפת קדם זו בספרי המקרא והתלמוד, אכן מקצוע זה מגופי תורה הוא להבין ולהשכיל לשון כתבי הקדש ואוצר תורה שבעל פה המסורה לנו מחכמינו זכרונם לברכה, וכתר"ה עשה בזה מלאכת שמים, חשובה ומקיפה, עבודה רבת ערך להבנת לשון התורה בכל מקצעותיה. ואי לזאת תיכון ידי עמו להדפיס חיבורו ולהפיצו בישראל ותרבה הדעת בבתי אולפנא ובין חובשי כי מדרשא העוסקים בשמעתתא דתלמודא, והי' לעזר ולסעד להבנה נכונה בעמקי לשוננו הקדושה ובכל המסתעף בלשונות הכתובים ושפת קדמונו מעתיקי השמועה אשר מפייהם אנו חיים.

ואברך את הרהמ"ח שליט"א שיוסיף במפעליו הכרוכים להביא ברכה לבית ישראל מתוך שלוח ונחת לאורך ימים טובים וככל משאלות לבבו לטובה.

הכ"ד ידידו עוז המוקירו ומכבדו בלוג"ח

יעקב פרלוב

בית דין צדק

לכל מקהלות האשכנזים שע"י "העדה החרדית"
פעיה"ק ירושלים תובב"א

מנחם מנדל פוקס

רב ור"מ קרית שומרי החומות, רמות
ומו"צ בהעדה החרדית עיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד, ט' שבט תשס"ו.

בס"ד, ה' שבט תשס"ו לפ"ק.

הן הובא לפני הגאון הצ"ח הביד"צ שליט"א,
הספר הנכבד הנקוב בשם "הבי גרסינן" פרי עמלו
של האברך היקר המופלג בתוי"ש וכו' הרב ארי'
זילבר שליט"א, אשר בו מתרגם ומפרש את המילים
הארמיות השכיחות בש"ס ללשון הקודש וגם ללשון
המדוברת (שפת האידיש).

והוסיף עוד שתי קונטרסים בשם "ואילין
מיליא" ו"מנא הני מילי" וכמעשהו בראשונה כך
מעשהו בשני, וניכר העמל והיגיעה שהשקיע
בעבודה"ק להוציא מתח"י דבר נאה ומפואר, שיש בו
תועלת גדולה ללומדים ובפרט למחנכים ומלמדים
לעזור לתלמידיהם בהבנת התיבות שאינן רגילות.

ויד הביד"צ תיכון עמו להפיץ ספרו הנ"ל,
ויזכהו השי"ת לילך מחיל אל חיל לחבר עוד חיבורים
לתועלת הרבים, מתוך שפע ברכה והצלחה וכט"ס,
עד ביאת ינון בב"א.

הכו"ח בשם הביד"צ שליט"א
נחום ווייס, סד"ד

הן כל יקר ראתה עיני את הספר הנפלא
"הבי גרסינן" אשר חיבר האברך היקר המו"מ
בתויר"ש וכו' כש"ת הר"ר ארי' זילבער שליט"א
מטרתו לפרש ולתרגם תיבות הגמ' שבלשון ארמי
אל לשון הקודש, וגם אל שפת האידיש.

וצצתי וראיתי מהתחלה עד הסוף כי יפה
תירגם והוא תועלת גדולה לכל הנזקקים לעזר בהבנת
התיבות הלא רגילות שבגמ'. ועתה הניף ידו שנית
והוסיף עוד שני קונטרסים בשם "ואילין מיליא"
ו"מנא הני מילי" והם ג"כ מאירות עינים בלשונות
חבז"ל בגמ' ובמיוחד בלשונות ארמי שהיו רגילים
בהם רבותינו חכמי הגמ' ז"ל, וכמעשהו בראשונה
כך מעשהו בקונטרסים האחרונים.

וכודאי שזכות גדולה היא להקל על הלומדים
ולחסוך מהם זמן וגם חוסר הבנה בגמ'.

ע"כ אצרף את ברכתי, יה"ר שיתקבלו הדברים
ביני עמודי ויזכה להוסיף עוד כהנה וכהנה ספרים
טובים ומועילים לזכות את הרבים מתוך הצלחה
וברכה בכל אשר יפנה.

הכ"ד הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'
מנחם מנדל פוקס

מאיר מודרוס זילבער

אב"ד ור"מ תורת משה ד"אזאזשנא
ברוקלין ניו יורק

ב"ה, חנוכה תשס"ו לפ"ק.

חזיתי איש מהיר במלאכתו מלאכת שמים, הרה"ג ר' אריה זילבער שליט"א בן הגאון המופלג הרב
משה זילבער ז"ל מח"ס "עמק שוה" דומ"צ בעיר מאנסי נ"י יצ"ו, שעשה חיבור נפלא נקוב בשם "הבי גרסינן"
לתרגם ולפרש הרבה מילים בגמרא שיהיו מובנים היטב, ונהנו ממנו רבים.

וכעת הוסיף עוד שני קונטרסים נקובים בשם "ואילין מיליא" ו"מנא הני מילי", והם ג"כ קילורין
לעינים על לשונות שנאמרו בגמרא, ובמיוחד על לשון ארמי שהשתמשו בה חכמת הגמרא, וכולן שוין לטובה
לסייע ללימוד גמרא, ששם מתבאר תורה שבע"פ שניתן לנו ע"י התנאים והאמוראים מפי הגבורה ברוה"ק,
והוא חיינו ואורך ימינו.

ואמינא לפעלא טבא יישר, והשי"ת יהיה בעזרו להרכות פעלים לתורה שיתרבה כבוד שמו ית', ובקרב
נוכה להבטחת והיה לך ד' לאור עולם בהתגלות אור התורה כראוי.

הק' מאיר מודרוס זילבער

אוצר החכמה

שמואל זאב ליבטער

אב"ד ור"מ כונת הלב
ברוקלין נ.י. יע"א

בס"ד, יום ג' לס' זוכרתם את כל מצוות ה' שנת תשס"ג לפ"ק.

הן הובא לפני חיבור הנקרא בשם "חבי גרסינן" אשר פעל ועשה ה"ה ר' ארי' זילבער שליט"א בן הגאון הגדול הרב משה זילבער ז"ל מח"ס "עמק שוה" ודומ"ץ בעיר מאנסי יע"א לפרש ולתרגם המילים הארמיות הנמצאות בתלמוד בבלי, ללשון הקודש ושפת אידיש המדוברת בינינו, וגם כמה כללים להבין את הלשון הארמית, כדי להקל על הלומדים והתלמידים בלמודם נמרא.

והנה ודאי דבר גדול עשה בעמיו, כדי לזכות בזה את הרבים, ובטוח אני שיהיה החיבור הזה לתועלת רב ללומדי תורה ומגדולי ועד קטן ויהנו מעבודתו הגדולה, ובזכות לימוד התורה נזכה לראות בהתרוממות קרן התורה, ולראות בנחמת ציון וירושלים, ע"י ביאת גוא"צ ב"ב אבי"ר.

הכו"ח לכבוד התוה"ק ולומדיה
הק' שמואל זאב ליבטער

ישראל חיים מנשה פרידמאן

דומ"ץ קהל יטב לב דסאטמאר
ברוקלין, נ.י. יע"א

בעזה"י

הנה כבוד הרה"ג המופלג וכו' כש"ת מוה"ר אריה זילבער שליט"א בנו של הגאון הגדול כש"ת הר"ר משה זילבער ז"ל בעמח"ס "עמק שוה" ודומ"ץ בעיר מאנסי יע"א, אתא ובידו החיבור החשוב "חבי גרסינן", שהפליא לעשות לתרגם ולפרש המילים הארמיות השכיחות בתלמוד בבלי באופן ברור וצח.

ע"כ הנני כיודא ועוד לקרא להצטרף להני רבנן שכבר קדמוני ולומר לפעלא טבא יאושר חילי, ובודאי נחת ינתנו בו כל חוגי תורה ושוחריה, ויחזיקו לו מלא חפני טיבותא. והשי"ת יהא בעזרו להגדיל תורה ולהאדירה, עדי נזכה לעלות לציון ברנה וצחלה בביאת גוא"צ בב"א.

באעה"ח לכבוד התורה ולומדי
ישראל חיים מנשה פרידמאן

ב"ב אבי"ר

הכו"ח לכבוד התוה"ק ולומדיה
הק' שמואל זאב ליבטער

שבתי שלמה וויגדער

מח"ס לקוטי הלכות ח' חלקים

בעזה"י, אייר תשס"ד לפ"ק.

החיים והשלום וכל טוב סלה לכבוד האי גברא ויקרא הרב אריה זילבער שליט"א בנו של ידידי הגאון הגדול הרב משה זילבער זצ"ל מח"ס "עמק שוה" ודומ"ץ בעיר מאנסי יע"א. נתתי שמחה בלבי בראותי החיבור הנפלא "חבי גרסינן" שחיבר הרב אריה ג"י בן הגאון הגדול ז"ל ללמד לבני ישראל להבין דברי הגמרא בלשון צה וקל, ברור לי שבשמים יש שמחה גדול לאביו ז"ל ונחת רוח לנשמתו המהורה, ויהיה בזה תועלת וזיכוי הרבים.

ובאתי בזה על החתימה המצפה לרחמי שמים בכללות ובפרטות

שבתי שלמה וויגדער

שלמה הכהן גראס

דומ"ץ דק"ק מחזיקי חדת חסידי בעלזא
בארא פארק יע"א

אריה 112 34 567

בס"ד

ג' סיון מ"ז לעומר תשס"ג לפ"ק. באו ונחזיק טובה להאבדך היקר המופלג בתויר"ש וחסידות הרב ארי' זילבער שליט"א, מחנך ומלמד מומחה פה עירנו בארא פארק יע"א, בן הרה"ג ר' משה זילבער ע"ה דיין מומחה במאנסי יע"א, אשר טרח ועמל הרבה להקל על הלומדים ומלמדים לפרש את המילים הארמיות השכיחות, הנמצאות בתלמוד בבלי, עד אשר יצא חיבור שלם ובשם "חבי גרסינן" יכונה.

והנה בודאי דבר גדול עושה בעמיו בהוצאת חיבור זה, כי בטוח אני שיהיה זה לתועלת רב ללומדי תורה מגדול ועד קטן, ע"כ ידי תיכון עמו לחזקו ולאמצו ולברכו שיזכה להוציא לאור את החיבור לזכות את הרבים, ויתקבל בשמחה לכל שוחרי תורה.

כ"ד הכו"ח לכבוד הספר החשוב

והמחבר החביב מנאי
הק' שלמה הכהן גראס

מפתח הענינים

מאמר ראשון

- (א) מי ואיפוא דיברו בלשון ארמי.
- (ב) מתי התחילו לדבר בלשון ארמי.
- (ג) היחס בין ל' ארמי ללשון הקודש.
- (ד) למה דיברו עם ישראל בלשון ארמי.

מאמר שני

- (א) האם לשון ארמי ממנין שבעים הלשונות.
- (ב) אדם הראשון בלשון ארמי סיפר.
- (ג) לשון ארמי ממוצע בין לשון הקודש וע' לשון.

מאמר שלישי

- (א) אין מלאכי השרת מכירין כשמתפלל בלשון ארמי.
- (ב) התפלה בלשון ארמי לציבור וליחיד.
- (ג) לשון ארמי דוקא או ה"ה כל הלשונות לבד מלשון הקודש.
- (ד) מעלת התפלה בלשון הקודש. פסק הלכה.

מאמר רביעי

- (א) האם המלאכים מקנאים בנו כשמתפללים בלשון ארמי?
- (ב) הא לחמא עניא, קדיש ושאר תפילות בלשון ארמי.

מאמר חמישי

- (א) האם יודעים המלאכים מחשבות בני אדם.
 (ב) שיטת המהר"ל שאע"פ שיודעים אין נזקקים.

1234567

מאמר ששי

- (א) שבעים אומות, שבעים ואחד או שבעים ושתיים.
 (ב) ע' אומות ולשונות כנגד ע' זקנים וע' מלאכי מעלה.
 (ג) ע' לשונות לבד מלשון הקודש ולשון ארמי וכו'.
 (ד) למה הדבר לאילן עם שבעים ענפים.

1234567

1234567 אריה בן משה
 1234567 אוצר החכמה

הודייתא וברכתא

1234567

א ימא מילי דהודייתא קדם הני דברכתא, דבעי גבר למיהוי אחראי ולא כוקן אשמאי
 ב מטו מינייכו, אציתו כען למילי דבעינא למיקבע עלי דפא ולא באקראי ^{אוצר החכמה}
 ג ופא דעובדא הכי הוי, דאית הני דסייעו לי בהא קונטרסא ולית בה שום גנאי ¹²³⁴⁵⁶⁷
 ד ילמא איכתיב מילתא בשלותא ולא בזדונא, לזכותא דיינו ית דינאי
 ה כי תימרו, דלא בדעתא הוה ברם כד גיים ושכיב בההוא שעתא הואי
 ו אי אית לכו מילתא דבעי לתקוני, תימרו לי ותתברכון משמיא ומינאי
 ז ימנא הדא בריכנא ית אחא רברבא הרה"ג מנחם צבי דעלויה ¹ זגאי
 ח די לסייען בהאי קונטרסא, ומודא ומברכא אנא יתיה בפומבי ולא חשאי
 ט רח עד דסליק בלא תקלא, כחבר דאסירא ליה למיפק בטלאי ² ע"ג טלאי
 י יתי עלויה ברכתא דלעילא, על סייעתיה לכולי ספרי דנפיק מן ידאי ^{אוצר החכמה}
 כ ען אברך ית ברי בוכראי הרב שמעון שלמה דפריק טונא מעל כתפאי
 ל מיחזי האיך למישפר מאי דכתיבנא, ועל הא יתיה אברך מעומקא ליבאי
 מו ^{אוצר החכמה} שמיא תיחות ברכתא עליה, לבר מן ברכתא דאבהן דאתאן מינאי
 נ מטי לחתנאי הרב ישראל אריה הלוי בלומענבערג כולי ברכאן כדצבית ³ נפשאי
 ס ביר וגמיר במתיבתא בצוותא עם ברי, נחתי בימא דתלמודא כהאי ⁴ סיפונאי
 ע יקרא ידיי אמא דמשפחתאי, יוריך יומה בבריות גופא ושפע עילאי ¹²³⁴⁵⁶⁷
 פ לגא גופאי 'איתתא כשרתא כלילא לבעלה' ⁵ עלה אית לי למימר פתגמאי
 צ דקתא דידה ילפה מאבוב הרה"ג נתן נטע כהנא עליה מצלינא צלותאי
 ק ודשא בריך הוא טר יתיה מעקתא ומרעין בישין ליה ולזרעיתי ולכולי קריבאי
 ר בונא דעלמא הב לן מטיבותך וכל מאי דישאלון מינד, עד היכן דלמיבעי ⁶ רשאי
 ש דר לן נהורך וחסדך בלא פסיקא, חזי דעלך קא סמיכנא ועלך טונאי ⁷ שדאי
 ת תקבל בעותאי וצלותאי, דתתקבל פתגמאי דגמירנא בריש ירחא תליתאי

1 נשענתי. 2 ע"פ הגמרא ברכות מג ע"ב. 3 כרצון. 4 ספנים - מלחים
 שמנהיגים את הספינה. 5 לשון התרגום על "אשת חיל עטרת בעלה" (משלי יב, ד).
 6 שמותר לבקש. 7 הטלתי.

פתיחתא

א רימית¹ ידאי בצלו קדם רבונא דעלמא די בחר בנא
 ר חמנא בעינא מינך דלעלמין לא תעדי² מנאי ולא מזרעיתי
 י הבת לי זכותא סגיא דשמעתתאי מיבדרי בי מדרשין
 ה דא זימנא, למימר לכו מילתא חדתא לא אתינא
 ב רם הא דמקדמת דנא ידיע לכולא עלמא כפשוטי ועתיקי
 ר ובא דמילתא לקיטנא ממאי דאלפי ביה רבנין וחכימין
 ב ספרי דקדמאי ואחרני, אליבא דגמרא ופתורא סדירא³ ומאי דבזוהר איתא
 י הא רעוא דתשכחו חמרא עתיקא ובסימא בחצבי⁴ חדתי
 מ ילתא מיני אזדא, בהאי קונטרסא על עיסק לישנא דארמי יתכתבין
 ש ייכא ביה קדישא אי לא, ואמאי במקרא במשנה ובתרגומא אשכחא
 ה ני תרי תלמודאי ביה כתיבי, והכי נמי ספרא דזוהר קדישי
 ז כא למיהוי טפילא ללישנא קדישא, טפי משאר לישני
 י תבררין הכא מאן ומנן בלישנא דארמא הוּו משתעאי ומאי טעמא
 ל מללא ביה – בעינן למינדע אמאי עמא קדישא נקטי
 ב האי לישנא מאן דצלי – לאזדקק ליה מלאכיא אמאי מסרבין
 ע ל מאי דחשבי ומהרהרין אנשיא בלבהון אי ידיע להון למלאכיא
 ר בנן ומרנן ושאר אינשי לואי דתקבלו האי פונקסא בעיני שפירי
 ו ידיע הא דאמרי אינשי דלית⁵ מדרשא דלא תשכח ביה חדתי
 ח זו דאדפסתי ליקרא דהילולא דברתאי עם חתנא סיני ועקיר טורא
 ז וגא דא יזכון למבני ביתא מהימנא ולעלמא שכינתא בינייהון תשרי
 ק בל כען צלותן ובעותן, ושדר קדמנא נביאה דאסיק לשמיא לבשרא לן
 א חזי משיחא ניהלן, כניש יתנא לאתרין, ופרוק יתנא מפום אריותא

¹ הרימותי. ² לא יסור. ³ שולחן ערוך. ⁴ קנקן, כמו ששנינו (אבות פ"ד ט"ז) "יש
 קנקן חדש מלא ישו". ⁵ "אין מדרש בלי חידוש".

❧ מאמר ראשון ❧

בלשון אחד ומקצתו בלשון
אחר, פסול" הגה - ויש
מכשירין, ונ"ל דאפילו למאן
דפוסל, מודה דמקצתו לשון
הקדש ומקצתו לשון ארמי
כשר, דשניהם נתנו בסיני והיו
קרובים בלשון, וכלשון אחד
דמיא".

ויותר מזה מצינו בשו"ע
בהלכות פסח (או"ח סי' תלד ס"ב)
וז"ל "אחר הבדיקה מיד בלילה
יבטלנו ויאמר: כל חמירא
דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה
ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי
כעפרא דארעא. הגה: ויאמר
הביטול בלשון שמבין. ואם
אמרו בלשון הקודש כל חמירא
כולל חמץ ושאור, אבל בשאר
לשונות צריך להזכיר כל אחד
בפני עצמו" הרי שקורא לנוסח
כל חמירא שהוא בארמית -
לשון הקודש.

וכיון שכן ראוי לפרש קצת
מה חשיבותו של לשון הקודש,
ולמה נקרא לשון הקודש.

לשון ארמית

אוצר החכמה

גרסינן בבראשית רבה (עד,
יד), אמר רבי שמואל בר נחמן,
אל תהי לשון סורסי (בנוסחאות
שלנו איתא לשון פרסי, אמנם תוס' [בבא
קמא דף פג ע"א ד"ה לשון סורסי] גריס
סורסי, והכי מוכח דאיירי בלשון ארמי
ולא לשון פרסי, וכדמוכיח תוס' התם
דלשון סורסי הוא לשון ארמי) קלה
בעיניך, שמצינו בתורה בנביאים
ובכתובים שהקדוש ב"ה חולק
לו כבוד, בתורה - יגר סהדותא
(בראשית לא, מז), בנביאים - כדנא
תימרון להון (ירמיהו י, יא),
בכתובים - וידברו הכשדים
למלך ארמית (דניאל ב, ד) ע"כ.

ובמס' סנהדרין (לח ע"ב)
ובילקוט שמעוני (בראשית פרק ה)
"אמר רב יהודה אמר רב אדם
הראשון בלשון ארמי סיפר,
שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל".

וכל זה הוא מפני שלשון
ארמי קרוב ללשון הקודש, וכמו
שנפסק בשו"ע (אה"ע סי' קכו ס"א)
"אם היה מקצת הגט כתוב

לשון הקודש

123456789

הנה כשברא הקב"ה את העולם בלשון הקודש בראו, כדאיתא בתרגום יב"ע ותרגום ירושלמי (בראשית יא, א). ובפירש"י (בראשית ב, כג) וז"ל "מכאן שנברא העולם בלשון הקודש". וכן איתא במדרש רבה (בראשית פרשה יח) "רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי, ^{אוצר החכמה} כשם שניתנה תורה בלשון הקודש, כך נברא העולם בלשון הקודש".

וכן כל האמירות הכתובות בפסוקי בראשית יהי רקיע, יהי אור, וכו' בלשון הקודש נאמרו, וכן כשדיבר ה' אל הנביאים ¹²³⁴⁵⁶⁷ בלשון הקודש דיבר, ועד דור הפלגה דיברו בני אדם רק בלשון הקודש, כמו שכתוב (בראשית יא, א) "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" ופירש"י שפה אחת - "לשון הקודש", ובבעל הטורים שם "שפה אחת - בגימטריא לשון הקודש".

וכן מצינו באדם הראשון שקרא לאשתו "אשה" - כי

מאיש לקחה זאת" (בראשית ב, כג), וקרא לה חוה, "כי הוא היתה אם כל חי" (שם ג, כ) וכמו כן השמות קין על שם "קניתי איש את ה'" (שם ד, א), שת "כי שת לי אלהים זרע אחר" (שם ד, כה), נח "זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו" (שם ה, כט), פלג "כי בימיו נפלגה הארץ" (שם י, כה), וכן השמות של האבות אברהם, יצחק, יעקב וכל השבטים כולם בלשון הקודש הם.

הטעם למה נקרא לשון הקודש, ידוע מה שכתב ¹²³⁴⁵⁶⁷⁸⁹ הרמב"ם (במורה נבוכים ח"ג פ"ח) "אל תחשוב שנקרא לשוננו לשון הקדש לגאותינו או לטעותינו, אבל הוא בדין, כי זה הלשון קדוש לא ימצאו בו שמות לאבר הבעילה בזכר או בנקבה, ולא לטפה ולשתן ולצואה".

והרמב"ן פ' כי תשא (ל, יג) משיג עליו, וכותב "אין צורך לטעם הזה, כי הדבר ברור

שהלשון קדש קדשים הוא כמו שפירשתי - והטעם שהזכיר על דעתי איננו אמת".

והחיות יאיר (סי קט) כתב
 וז"ל "צורות האותיות שיש בתמונתן סודי סודות וסתרי סתרים כמ"ש בזהר, וזכרו בפרדס ובשאר ספרי המקובלים וכו', לשון הקודש קדושתו מפני חיבוה^{אח"כ} אותיות הקדושות שבו, כנודע ליודע^{אח"כ 1234567} מעט מזעיר בחכמת אמת" כוונתו שלשון הקודש קדוש בעצמו ומהותו, משום שצורות האותיות קדושות במהותן.

וכן כתב השל"ה הק' (בית אחרון אות יב)^{אח"כ 1234567} "יש לאותיות רוחניות הן מצד תמונתן הן מצד מספרן". וכתב עוד שם (באות יג) "לשון קודש, שמם עצמיים שלהם בקדושה, ואחר כך בהשתלשלות הוא בשאלה, עד שאפילו הגשמיים נקראים בשמות אלו. עוד כתב שם "הטעם אצלי במה שרבותינו קוראין לשון התורה "לשון

הקודש", שהוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו, והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו, אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה והנבואה, ובו נקרא בשמותיו הקדושים אל, אלהים, צבאות, ושדי, ויו"ד ה"א, והשם הגדול המיוחד, ובו ברא עולמו, וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בם, ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ, אברהם יצחק ויעקב ושלמה וזולתם" ע"כ. פירוש, מפני שהתורה ונביאים וכל דברי קדושה נאמרו בלשון זה, והוא הלשון אשר ידבר ה' בו, לפיכך נקרא "לשון הקודש".

ומכיון שלשון הארמית חשוב כלשון הקודש (כמו שפסק הרמ"א הנ"ל), וניתנה בסיני, נמצא שחשיבותו ומעלתו של לשון הארמי דומה ללשוו הקודש.

שידע זה לא ידע זה, אבל כולם ביחד ידעו שבעים לשון, ואין לפרש שבאותו הזמן נבראו שבעים לשונות הרי אין כל חדש", [ומצאתי בפירושו של רבי יוסף בכור שור דס"ל נמי כוותיה].

אבל כל המפרשים לא סברי כן, ומפשטא דקרא לא משמע הכי, דכתיב (בראשית יא, א) 'ויהי כל הארץ שפה אחת', ופלא לומר על דבר זה אין כל חדש, כי אין זה דבר שבטבע, רק הסכמת בני אדם, והרי היום ידוע שיש הרבה יותר משבעים לשון.

ובאמת הוא פלוגתא בתלמוד ירושלמי (מגילה דף י ע"א) וז"ל "כתיב (בראשית יא) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, ר' לעזר ור' יוחנן, חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון, וחורנה אמר שהיו מדברין בלשון יחידו של עולם בלשון הקודש".

וראיה לדבר שכבר לפני ההפלגה היה עוד לשונות ולא

מתי ואיפוא דיברו ארמית, ולמה נקרא הלשון - ארמית

כמו שאמרנו עד ההפלגה לא דיברו כי אם בלשון הקודש כדכתיב (שם יא, ז-ח) "הבה נרדה ונבלה שם שפתם", וכתיב "ובלל ה' שפת כל הארץ" כי אז בזמן ההפלגה נפרדו לשבעים עממים ולכל עם ועם נהיה לשון לעצמו, ולכן יש לנקוט ולמימר שאחד מן השבעים לשונות הוא שפה הארמית.

אבל ראוי לציין כאן השיטה המיוחדת של החזקוני הסובר שגם קודם ההפלגה הי' כבר שבעים לשון, וכולם ידעו כל הלשונות, ובזמן ההפלגה נתבלבלו וכל אומה שכחו כל השבעים לשונות חוץ מלשון אחד שנעשה לשון המיוחד להם, וז"ל (בראשית יא, ו-ז) "ועתה - שכולם יודעים שבעים לשון אם יעמדו במקום אחד לא יבצר מהם' שיעשו כל רצונם, ואלא מאי 'הבה נרדה ונבלה' ואז לא ישמעו איש שפת רעהו' שכל אחד ואחד ישכח כל הלשונות אלא אחד, ומה

כתיב 'ומשם יתפרדו לארצותם וללשונתם בגוייהם', הרי דאף קודם דור הפלגה הי' לכל אומה לשון מיוחד, לכן יש לומר דבאמת הי' לכל אומה אף קודם דור הפלגה לשון מיוחד וכמ"ש הכתוב הנ"ל ומשם יתפרדו כו', אלא שכולם היו יודעים לשון הקודש, ואם כן כשהיו בונים

המגדל היו מדברים זה עם זה בלשון הקודש, שהיו הכל יודעים בו, מה עשה הקב"ה נטל מהם לשון הקודש שלא יבינו וזה יכול להיות אף ברגע אחת שהיא העדר דבר, וממילא נשארו כל אומה כלשונה ולא הבינו זה את זה, וזה פירוש הכתוב, ויהי כל הארץ שפה אחת היינו לשון הקודש שידעו וגם 'דברים אחדים' שהי' להם לשונות שכל אומה נתייחדה בה לכל אחד בפני עצמו, ולכך אמר שפיר 'הן שפה אחת' לכולם ד'הדברים אחדים' אינו מזיק שלא יבינו א' לחבירו אלא ה'שפה האחת' זה גורם להם שיבנו המגדל לכך דייק נבלה שם שפתם" ע"כ.

רק לשון הקודש, כי הפסוקים של ההפלגה מתחילים בפרק יא', אמנם לפני זה בפרק י' פסוק ה' כבר כתוב "מאלה נפרדו איי הגוים בארצום איש ללשונו" הרי שלפני ההפלגה היה להם הרבה לשונות [אבל יש לתרץ ולומר דקאי על מה שעתיד להיות].

וכעין זה מצינו בספר אמרי

פנחס (להרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע) וז"ל "ודקדק חדא דהוי כפל הענין במלות שונות, דהיינו 'שפה אחת' היינו 'דברים אחדים', ועוד דפתח בתרתי וסיים בחדא, 'הן שפה אחת לכולם נבלה שפתם' ולא הזכיר 'דברים אחדים', ופי' הרב החסיד הנ"ל זכרוננו לברכה די'ש להבין איך אפשר זה שיעלה דבר חדש כזה שיהיו חלוקים האומות בלשונם ברגע אחת, ויסכימו כל אומה ללשון מיוחד ברגע אחת, לפי מה שיבינו כפשוטו דבאותו זמן נחלקו כל אומה ללשונה זהו דבר שאין הדעת סובל, וכו' וגם יותר יוקשה הא למעלה מענין זה

[אוצר החכמה]

ג) שעד ההפלגה הי' שבעים לשון להשבעים אומות, כל אומה ושפה המיוחדת לבדה, אבל לשון הקודש הבינו כולם, וזו הי' הלשון שאיחד את כולם, וכשרצו לדבר בני אומה זו עם בני אומה אחרת דיברו בלשון הקודש, ובהפלגה שכחו את לשון הקודש וממילא לא הבינו עוד איש את חברו, זהו דעת האמרי פנחס.

והנה ההפלגה היתה עשר שנים קודם שמת נח, והיה אז אברהם אבינו בן מח שנה (נמצא שאברהם אבינו היה בן נח כשנח [כשמת] נח - אבן עזרא), ובערך מאתיים שנה אחר כך מצינו שלבן הארמי כבר דיבר בלשון הארמית, כמו שכתוב (כאשר העמיד יעקב אבינו את גל האבנים) ויקרא לו לבן "יגר שהדותא" (בראשית לא, מז).

ארם מיהו ומה שייכותו ללשון הקודש

אחד מן השבעים עממים הוא ארם, הם צאצאי "ארם" שהיה בנו של שם בן נח, והם

ולשיטתו נמצא שכל השבעים אומות דיברו כל אומה בלשון המיוחד להם, ורק לשון הקודש היה הלשון המשותפת ביניהם שכולם הבינו, וכשבני אומה אחת דיברו עם בני אומה אחרת אז דיברו בלשון הקודש שהי' השפה המאוחדת.

אמנם כבר אמרנו דשיטת רש"י ורוב המפרשים וכן סברי אינשי דעלמא, שהשבעים לשון הוא מזמן ההפלגה.

נמצא ג' שיטות בדבר, א) שעד ההפלגה כל אומות העולם דיברו רק בשפה אחת והוא לשון הקודש, ובשעת ההפלגה נתבלבלה שפתם לשבעים לשון, כן הוא דעת רש"י ורוב המפרשים.

ב) שגם קודם ההפלגה דיברו בשבעים שפות, ובשעת ההפלגה שכחו כל האומות כל השפות חוץ משפה אחת מיוחדת להם, ומאז והלאה לא הבנו אחד את השני, וזה דעת החזקוני ודעה א' בירושלמי.

ששלטה על ארם, ומאשור יצאו וכבשו את בבל וכשדים כמו שכתוב "מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את ננוה ואת רחובת עיר ואת כלח" (בראשית י, יא), וכתוב "הן ארץ כשדים זה העם לא היה, אשור יסדה" (ישעיה כג, יג), ולכן דיברו בבבל וכשדים בלשון ארמי, ובכל מקום ומקום שדיברו בארמית נשתנה הלשון קצת, כגון לשון ארמי של סוריא שנקרא לשון סורסי, וכן מוכיח התוס' (ב"ק פג ע"א), ואחר כך כשהגיע לשון ארמית לארצות ישמעאל נשתבש יותר, אבל עדיין יש דמיון רב בין ג' לשונות אלו, היינו לשון הקודש, ארמית וערבית.

האבן עזרא (בראשית ל, לז) כתב וז"ל: "בעבור שנקרא

נתיישבו סמוך לארץ ישראל (סוריא של היום) בארם נהריים וארם צובה, ונקראו יחד "פדן ארם", עי' רש"י בראשית כה, כ), ולשון הקודש שדיברו בו מתחילה נשתבש עם הזמן, ולשונם זה נקרא ארמית.

והנה כשתעיין בלשון ארמית תראה שרובו הוא לשון הקודש בשינוי קצת, כי ארמית ללשון הקודש הוא כמו "אידיש" ללשון גרמנית.

מאמר נתפשט לשונם גם לארצות הסמוכות, כמו בבל וכשדים (ונקראו כשדים על שם כשד בן נחור - בראשית כב, כב) כמו שכתוב "וידברו הכשדים אל המלך ארמית, מלכא לעלמין חיי וכו'" (דניאל ב, ד)^א, כי לשון הארמי הגיע לארץ אשור

א. וזה לשון הרד"ק (ישעיה כג, יג) "הנה בבל ונינוה וכל שאר הארץ שהיא ארץ כשדים היום זה, העם לא היה שם מקדם כי אשור יסדה לציים, כמו שאמר בתורה "מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובת עיר ואת כלח" (בראשית י, יא), וכשדים היו בני כשד בן נחור, וכבשו הארץ הזאת, והיא נקראת היום ארץ כשדים, ואשור יסדה מקדם על כן נקרא הארץ ההיא בכלל אשור, והמולכים עליה נקראים מלכי אשור, אבל היא היום לבבל ולכשדים כי הם כבשוה".

עשרים ושבע שנים אחר
ההפלגה.

ובמהרש"א (חידושי אגדות

כתובות דף קיא ע"ב) "וידוע כי לשון
ארמי הוא כבבל, והלשון הזה
הוא קרוב ביותר אל לשון
הקדש".

למה דיברו ישראל בלשון ארמי

וכיון שגלו ישראל לבבל
וישבו שם שבעים שנה (ואם
נתחיל לחשבון מזמן גלות יהויכין, יהא
שמונים ואחד שנים), ושפתם של
הבבליים היתה ארמית, הפסיקו
מלדבר שם בלשון הקודש
ודיברו בארמית, וכמעט שלא
הבינו לשון הקודש, ואפילו
כשעלו מבבל לארץ ישראל
בבנין בית המקדש השני, דיברו
בלשון ארמי שהיו רגילים בו,
וגם אלו שגרו בארץ ישראל
שכחו ולא דיברו עוד בלשון
הקודש, כמו שכתוב (נחמיה יג,
כד) "ובניהם חצי מדבר
אשדודית ואינם מכירים לדבר
יהודית".

בלשון ישמעאל, כי הב'
הלשוניות (הכוונה ללשון הקודש ולשון
ערבית) והארמית ממשפחה אחת
היו".

והרמב"ן (שמות ל, כג) כתב
ו"ל: "והנה כל הלשוניות עברית
וארמית וגם הערביים שוות בו".

וזה לשון הכוזרי (מאמר ב, אות
סח) "באור כשדים דבר אברהם
ארמית, כי הארמית היתה שפת
הכשדים, אולם העברית היתה
לו לשון מיוחדת במעלה לשון
הקודש, והארמית לשון חול, אך
ישמעאל בנו נשא את הארמית
אל ארץ ערב, וכך נעשו שלש
הלשוניות האלה הארמית
הערבית והעברית דומות זו
לזו". לפי דברי הכוזרי האלו
דיברו ארמית כבר בימי אברהם
אבינו כאשר עדיין היה באור
כשדים, והוא שמר על לשון
הקודש לדבר בו דברי קודש,
ולדברי חול דיבר בלשון
הכשדים היינו לשון ארמי,
ובשעה שיצא אברהם אבינו
מאור כשדים היה בן חמש
ושבעים שנה, וזה היה רק

ותנן במתניתין (מס' שקלים פ"ה) וכיון שארמית היתה לשונם, ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ "ארבע חותמות היו תיקנו חכמים כמה תפילות במקדש, וארמית כתוב עליהן" ^{אוצר החכמה} בארמית, כדי שיבינו כל העם, ומפרש שם הרב מברטנורה וז"ל גם עמי הארץ שלא הבינו לשון "שרוב דיבורם בלשון ארמי הקודש, כמו שכתב התוס' היה"ב. (ברכות דף ג ע"א ד"ה ועונין), וז"ל

^{אוצר החכמה}

ב. ומילתא דתמוה אשכחנא במהר"ל (דרך חיים פ"ה משנה כב) וז"ל: "וכן כל התלמוד חברו בלשון ארמי, ומה שאומרים כי לכך נתקן בלשון ארמי מפני שהיו בבבל שזה לשונם, זה אינו כי תלמוד ירושלמי הוא בלשון ארמי גם כן ולא היה לשונם בארץ ישראל לשון תרגום" עכ"ל.

ולדידי תמוה דזה נגד המציאות כמו שביררנו, וכמש"כ הרע"ב (במס' שקלים פ"ה מ"ג ד"ה וארמית כתוב עליהן) "שרוב דיבורם בלשון ארמי היה". ואוכיח מהגמרא שדיברו בארץ ישראל בלשון ארמי בזמן בית שני, מהא דבת קול שהיה אז בזמן בית שני היה בלשון ארמי, דאמרינן במסכת סוטה (דף לג ע"א) "והתניא, יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא (פרחי כהונה שהלכו להלחם ביוונים בעיר אנטוכיא נצחו), ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר בטילת עבדתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא (בטלה החייל שאמר השונא להביא על ההיכל - רש"י) ונהרג גסקלגס (שם מלך יון - רש"י) ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה וכיוונו, ובלשון ארמי היה אומר", ומקשינן התם דהא אין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמי? ומתרצינן "בת קול שאני דלאשמועי עבדא", היינו שהיה צריך להשמיע בלשון שהבינו שהוא לשון ארמי.

ועוד מצאתי בים של שלמה (גיטין פ"ד שמות גיטין אות ה) וז"ל: "והאמוראים, שכל שיחתם והווייתם בלשון ארמי, ע"כ רוב שמות נחצבו מלשון ארמי, שאינו מצח לשון הקודש, רב פפא רב הונא, רבא אב"י, וכל עשרה בני רב פפא המוזכרים בסדר הסתום, כולהון לשון ארמי, שסופו באל"ף, ולא בה"א", עכ"ל.

ירושלמי נכתבו בארמית, כי כפי שאמרנו לעיל דיברו בארץ ישראל מזמן בית שני והלאה בלשון ארמי, וגם הזוהר הקדוש, ותרגום אונקלוס, ותרגום ירושלמי, ותרגום יונתן בן עוזיאל ושאר תרגומים כולם בלשון ארמי הם, וכתשדקדק תראה שאין סגנון לשון הארמי דומה ביניהם, כי מפאת שינוי הזמן ושינוי המקום משתנה הלשון קצת, כמו שכתבנו למעלה.

גם במשנה מצינו כמה משניות בלשון ארמי, כגון המימרא של הלל, (אבות פ"ב מ"ו) "על דאטפת אטפוך" וגו', לפי שהלל מבבל עלה (הלל הבבלי) לפיכך אמרו בלשון ארמי המדובר, וכמו כן המימרא של בן בג בג, "הפך בה והפך בה" וגו', ושל בן הא הא, "לפום צערא אגרא", לפי שהיו גרים ולשונם לשון ארמי (תויו"ט אבות פ"ה מ"כב).

"היו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש, לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים, שזה היה לשונם".

לא רק קדיש נתקן בלשון ארמית, אלא כמה תפילות אחרות יש לנו בארמית, כגון יקום פורקן שאומרים בתפילת שחרית של שבת, ובסליחות שאומרים מחי ומסי וגו', רחמנא דעני וגו', וכן מתחילים תפילות יום הכיפורים באמירת כל נדרי, ובליל התקדש חג הפסח מתחילים באמירת הא לחמא עניא (נהרא ונהרא ונוסחיה, כהא, הא כ...), וכן בעשיית עירוב אומרים בהדין עירובא, ובבדיקת וביעור חמץ אומרים כל חמירא וחמיעא.

גם נוסח הכתובה והגט הם בלשון ארמי, ושני התלמודים היינו תלמוד בבלי ותלמוד

